

Lietuviškų patarlių reikšmių interpretacijos Constanto von Wurzbacho rinkinyje *Sprichwörter der Polen historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer...* (1852)

Lina Plaušinaitytė

Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas

Baltijos kalbų ir kultūrų institutas

Vokiečių filologijos katedra

lina.plausinaityte@ff.vu.lt

STRAIPSNYJE APTARIAMAS XIX a. austrų rašytojo ir biografo Constanto von Wurzbacho parengtas ir 1852 m. Vienoje išleistas lenkų ir kitų slavų kalbų patarlių rinkinys, kuriame paskelbtos ir 93 lietuviškos patarlės ir posakiai. Tai pirmasis vokiečių kalba išspausdintas patarlių ir posakių rinkinys su lietuviškais elementais, kuris ne tik tiesiogiai didino lietuvių tautos, kalbos ir tautosakos žinomumą vokiškai kalbančiuose kraštuose, bet atliko ir tarpininko vaidmenį, nes būtent iš šio rinkinio lietuviškos patarlės pateko į vieną žymiausių ir didžiausių XIX a. vokiškų patarlių rinkinių – Karlo Wanderio *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*. Išskirtinis teminiu principu sudarytos Wurzbacho patarlių rinkinės bruožas – platūs patarlių vartosenos ir kilmės aiškinimai, atskleidžiantys ne tik patarlių reikšmes, bet ir autoriaus vertinimus bei jo teigiamą požiūrį į lietuvių tautą. Wurzbacho pateiktos lietuviškos patarlės ligi šiol plačiau netyrinėtos.

Straipsnyje pristatomas Constanto von Wurzbacho patarlių rinkinys, aptariamoms rinkinyje pateiktoms lietuviškos patarlės ir posakiai

bei jų reikšmės aiškinimai. Taip pat pateikiama pirminių pastebėjimų ir svarstymų apie Wurzbacho patarlių šaltinius: be įvade paminėto Adomo Jucevičiaus rinkinio bei tekste minimų Teodoro Narbuto veikalų, turėjo būti dar mažiausiai vienas šaltinis, kurio Wurzbachas neįvardija.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: paremiografija, lietuvių patarlės ir priežodžiai, XIX a. patarlių rinkinys, lietuvių raštijos istorija.

1. Įvadas. Straipsnyje pristatomas XIX a. austrų rašytojo, biografo, žurnalisto ir poeto Constanto von Wurzbacho sudarytas lenkų ir kitų slavų kalbų (rusinų, serbų ir slovėnų) patarlių rinkinys¹, kuriame paskelbtos 93 lietuviškos patarlės² ir dar keletas kitokių lietuviškos medžiagos nuotrupų. Rinkinys vertas dėmesio dėl kelių priežasčių. Visų pirma, tai pirmas vokiečių kalba išspausdintas patarlių ir posakių rinkinys, kuriame skelbiamos lietuviškos paremijos. Žinoma, lietuviškų posakių su vertimu į vokiečių kalbą jau buvo skelbta įvairiuose šaltiniuose³, tačiau ligi šiol jie niekada nebuvo spausdinti atskirame, specialiai pa-

¹ Constant von Wurzbach 1852, *Die Sprichwörter der Polen historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slovenen und verglichen mit ähnlichen anderer Nationen; mit beigefügten Originalen. Ein Beitrag zur Kenntnis slavischer Culturzustände*, Wien: Pfausch und Voss.

² Kaip įprasta senesniuose paremijų rinkiniuose, terminu *patarlė* (vok. *Spruchwort*) rinkinyje vadinamos ne vien patarlės įprasta, siaurąja šio žodžio prasme, bet ir priežodžiai (*štai vokiečiai išmanys kaip lietuvininkas*), palyginimai (*laksto kaip kipšas po jaują*) ir kitokie stabilūs pasakymai (*ubago terba*).

³ Į vokiečių kalbą išverstų posakių buvo Danieliaus Kleino vokiškoje lietuvių kalbos gramatikoje (1654), keli išspausdinti Theodoro Lepnerio *Prūsų lietuvyje* (1690, išspausdinta 1744). Nemažai patarlių skelbta Pilypo Ruigio (1747) ir Gotlybo Milkaus (1800) vokiečių ir lietuvių kalbų žodynuose bei Ruigio *Betrachtung der Littauischen Sprache* (1745).

tarlėms skirtame vokiškame leidinyje. Antra, Wurzbacho rinkinys buvo svarbus didinant lietuvių tautos, kalbos ir tautosakos žinomumą vokiškai kalbančiuose kraštuose ne tik tiesiogiai, bet ir kaip tarpininkas: iš šio rinkinio lietuviškos patarlės pateko į vieną žymiausių ir didžiausių XIX a. vokiškų patarlių rinkinių – Karlo Wanderio *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*⁴ – ir taip buvo pristatytos labai plačiam skaitytojų ratui. Trečia, Wurzbacho knyga – nors lietuvių kalba minima jos pavadinime – ligi šiol nebuvo patekusi į išsamesnių lituanistinių tyrimų akiratį⁵, rinkinyje pateiktos patarlės plačiau nenagrinėtos. Taigi šio darbo tikslas yra pristatyti Constanto von Wurzbacho patarlių rinkinį ir trumpai aptarti rinkinyje pateiktas lietuviškas patarles bei jų reikšmės aiškinimus.

1.1. Leidimai. Patarlių rinkinys išleistas 1852 m. Vienoje. Tituliniame lape jis vadinamas antruoju, smarkiai papildytu leidimu (*Dritte veränderte und stark vermehrte Ausgabe*). Pirmasis šios knygos leidimas išėjo šešeriais metais anksčiau, Lemberge (Lvove), pavadinimu *Die Sprichwörter der Polen und Ruthenen. Erläutert und mit ähnlichen anderer Nationen verglichen*⁶ (1846). Šio leidimo pavadinime lietuvių kalba neminima – lietuviškų patarlių į rinkinį dar nebuvo įtraukta, o ir lenkiškos patarlės

⁴ Karl Friedrich Wilhelm Wander (Hrsg.) 1867–1880, *Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk*. Bd. 1–5, Leipzig: F. A. Brockhaus. Wurzbacho rinkinys minimas pirmame tome esančiame literatūros sąrašė (p. XLVI). Cituojant lietuviškas patarles kaip šaltinis dažniausiai nurodomas būtent Wurzbacho rinkinys.

⁵ Jurgio Lebedžio *Smulkiojoje lietuvių tautosakoje* (1957) apie rinkinį neužsimenama. Kazio Grigo *Patarlių paralelėse* (1987) Wurzbacho rinkinys įtrauktas į šaltinių sąrašą, bet įvadiniame straipsnyje neminimas, o rinkinio tekste prie vokiškų patarlių kaip šaltinis paprastai nurodomas Karlo Wanderio vokiečių patarlių rinkinys.

⁶ [Constant von Wurzbach] 1846, *Polnische Sprichwörter. Erläutert und mit ähnlichen anderer Nationen verglichen*, von W. Constant, Lemberg: Stockmann, <https://archive.org/details/bub_gb_fpwWAAAAYAAJ>.

pateikiamos nenurodant originalų, tik išverstos į vokiečių kalbą. Knygelės įvade rašoma, kad šis, pirmasis, knygos leidimas yra būsimo antrojo, didesnio ir daugiau patarlių iš kitų tautų kalbų (tarp jų ir lietuvių) apimsiančio leidinio, kuris taip pat jau yra parengtas, pirmtakas⁷. Faktas, kad medžiaga antrajam patarlių rinkiniui buvo surinkta keleriais metais anksčiau negu rinkinys buvo išleistas, gali turėti įtakos tolesniems svarstymams dėl lietuviškų patarlių kilmės Wurzbacho rinkinyje. Antrojo leidimo, kuris čia bus nagrinėjamas, įvadas pasirašytas 1848 m. data, o tai dar kartą patvirtina, jog rinkinys parengtas keleriais metais anksčiau buvo išleistas.

Lietuvos bibliotekose analizuojamo Wurzbacho rinkinio aptikti nepavyko. Galbūt todėl lietuvių raštijos istoriografijoje šis rinkinys neminimas, nėra išsamesnių jo tyrimų. Rinkinys nėra didelė bibliografinė retenybė, jį turi daug užsienio universitetų bibliotekų, be to, 1983 m. buvo išleista fotografuotinė antrojo Wurzbacho rinkinio leidimo kopija⁸.

Šiam straipsniui parengti naudotasi Strasbūro universiteto bibliotekoje esančiais rinkinio egzemplioriais ir neseniai internete įkelta skaitmenine rinkinio kopija⁹.

⁷ „Diese kleine Sammlung ist als der Vorläufer einer größeren Arbeit, welche denselben Stoff ausführlich mit Berücksichtigung der Sprichwörter der Russen, Ruthenen, Lithauer, Serben, Slowenen und Krainer behandelt und bereits vollendet ist, anzusehen“ [Wurzbach, Constant von] 1846. *Polnische Sprichwörter. Erläutert und mit ähnlichen anderer Nationen verglichen*, von W. Constant, Lemberg: Stockmann, Vorrede, 3, <https://archive.org/details/bub_gb_fpwWAAAAYAAJ>.

⁸ Constant von Wurzbach 1983 (1852), *Die Sprichwörter der Polen historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slovenen und verglichen mit ähnlichen anderer Nationen, mit beigefügten Originalen*. Reprint der Ausgabe von 1852 (2. Aufl.), Osnabrück: Kuballe.

⁹ <<https://archive.org/details/diesprichwrterd01wurzogoo>, https://archive.org/details/bub_gb_RhbqLwN9v9wC>.

1.2. Rinkinio autorius¹⁰. Patarlių rinkinio sudarytojas Constantas Wurzbachas (1818–1893) – garsus austrų literatūros ir kultūros veikėjas, labiausiai išgarsėjęs kaip didžiausio XIX a. austrų biografinio žinyno, šešiasdešimties tomų *Biographisches Lexikon für das Kaiserthum Oesterreich*, leisto 1856–1891 m., vienintelis autorius. Už šį milžinišką veikalą Wurzbachui buvo suteiktas riterio titulas (*Constant Wurzbach Ritter von Tannenberg*). Tačiau Wurzbachas buvo ne vien kruopštus biografas. Jis domėjosi ir įvairiomis kitomis kultūros ir literatūros sritimis, buvo produktyvus autorius, paliko nemenką rašytinį palikimą. Metęs tėvo valia pradėtas teisės studijas, Wurzbachas tapo kariškiu ir 1837 m. su daliniu buvo perkeltas į Krokuvą, kur per ketverius metus gerai išmoko lenkų kalbą ir susidomėjo lenkų kultūra. Būdamas Krokuvoje ėmėsi vertimų iš lenkų kalbos (išvertė Kraszewskio romaną *Poeta i świat*), pradėjo rinkti medžiagą slavų dainų rinkiniui *Die Volkslieder der Polen und Ruthenen*, kuris išėjo Vienoje 1846 m., ir istorinei apybraižai apie Krokuvos bažnyčias *Die Kirchen der Stadt Krakau* (1853). 1841 m. jo dalinys persikėlė į Lembergą (Lvovą), kur Wurzbachas įstojo į universitetą ir 1843 m. gavo filosofijos mokslų daktaro laipsnį. Kaip pabrėžiama visose biografijose, tai buvo pirmasis atvejis Austrijos kariuomenės istorijoje, kai daktaro laipsnis buvo suteiktas aktyvioje karinėje tarnyboje esančiam asmeniui. Netrukus po to Wurzbachas atsisakė karinės tarnybos ir pradėjo dirbti Lembergo universiteto bibliotekoje, kur toliau rinko medžiagą

¹⁰ Biografinė medžiaga apie Wurzbachą pateikiama remiantis Karl Glossy 1910, Wurzbach-Tannenberg, Constant Ritter von, *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 55 Nachträge bis 1899: Wandersleb – Zwirner, Leipzig: Duncker & Humblot, 135–138, <<http://www.deutschebiographie.de/pnd119532522.html>>. Taip pat naudotasi ir paties Wurzbacho parengtu autobiografiniu straipsniu jo biografinio žinyno *Biographisches Lexikon für das Kaiserthum Österreich* 59-ajame tome, 18–23, <<http://www.literature.at/viewer.alo?objid=12543&viewmode=fullscreen&rotate=&scale=3.33&page=1>>.

lenkų kultūros leidiniams, pradėjo bendradarbiauti spaudoje. Čia 1846 m. išėjo jau minėtas pirmasis lenkų patarlių rinkinys. 1848 m. Wurzbachas persikėlė į Vieną ir tapo Vidaus reikalų ministerijos archyvaru, o 1849 m. pakeltas ministerijos Administracinės bibliotekos bibliotekininku. Dirbdamas bibliotekininku per kelerius metus parengė kelis stambius bibliografinius leidinius ir pradėjo kaupti biografijų archyvą. Išėjus keliems pirmiesiems Austrijos imperijos biografijos tomams Wurzbachas buvo atleistas nuo bibliotekininko veiklos, kad galėtų atsidėti biografinio žinyno rengimui.

Wurzbacho domėjimasis patarlėmis neapsiribojo vien slavų kalbomis: Wurzbachas parengė ir vokiškų patarlių rinkinį *Historische Wörter, Sprichwörter und Redensarten in Erläuterungen*, kuris pirmą kartą išėjo 1863 m., o 1866 m. išleistas antrą kartą kiek kitu pavadinimu – *Historische Wörter, Sprichwörter und Redensarten, gesammelt erläutert und herausgegeben*. Vokiškų patarlių rinkinių bruožas, išskiriantis juos iš kitų to meto rinkinių, – platūs patarlių kilmės ir vartosenos paaiškinimai (Mieder 2015, 7–8). Tuo minėti rinkiniai panašūs į šiame straipsnyje aptariamą rinkinį, kuriame patarlių aiškinimai taip pat sudaro didžiąją dalį rinkinio teksto.

Greta stambių ir plačiausiai žinomų veikalų – biografijos ir vokiečių patarlių rinkinių – Wurzbachas išleido nemažai kitų knygų: poezijos rinktinių (jas, kaip ir pirmąjį lenkų patarlių rinkinio leidimą, pasirašė pseudonimu W. Constant), kultūros istorijos studijų (biografinės apybraižas apie Frydrichą Šilerį, Jozefą Haidną, Volfgangą Amadėjų Mocartą), vertimų (tarp jų ir iš lenkų ir italų kalbų), slavų liaudies dainų rinktinių ir kt.

Wurzbachas buvo poliglotas. Be lenkų, jis dar mokėjo slovėnų ir slovakų kalbas, taip pat kalbėjo itališkai, prancūziškai ir angliškai. Vienoje biografinėje apybraižoje¹¹ netgi teigiama, kad Wurzbachas mokėjęs septyniolika kalbų, tačiau nenurodomas

¹¹ <<http://kulturportal-west-ost.eu/biographien/wurzbach-tannenberg-constantin-ritter-von-2>>.

ši faktą patvirtinantis šaltinis, o paties Wurzbacho rašytoje autobiografijoje tokios informacijos nėra. Kad ir kiek kalbų būtų mokėjęs Wurzbachas, reikia manyti, kad lietuvių kalbos tarp jų nebuvo. Tą rodo gana gausios rašybos klaidos jo cituojamose lietuviškose patarlėse: vietoj *ubagas* rašoma *nbagas*, vietoj *anc – ano*, vietoj *ginna – guina*, vietoj *zinnai – zumai*, vietoj *nejlendi – neitendi* ir t. t. Klaidų taip gausu, kad vien spaustuvės raidžių rinkėjo apsirikimais būtų sunku jas visas paaiškinti. Klaidų pobūdis rodo, kad jų greičiausiai galėjo atsirasti perrašinėjant ranka gotikiniu greitraščiu rašytą tekstą ir neteisingai interpretuojant kai kuriuos panašiai atrodančius ženklus. Analizuojamame rinkinyje yra ir kitų požymių, leidžiančių manyti, kad Wurzbachas lietuvių kalbos nemokėjo (žr. toliau).

1.3. Rinkinio makrostruktūra. Wurzbacho rinkinį sudaro titulinis lapas, turinys, pratarmė (VII–X), komentuotas literatūros sąrašas (X–XV), patarlių rinkinys (1–334), ir vokiškų žodžių registras (335–355). Tarp titulinio lapo ir pratarmės bei prieš kiekvieną naują skyrių yra įterptas puslapis su keletu bendrų pasvarstymų ir pastabų apie patarlių kilmę, reikšmę ir svarbą kalbai ir visuomenei. Kaip pastebi kiek plačiau apie Wurzbacho patarlių rinkinį rašiusi vokiečių slavistė Erika Ehegötzt, šių pastabų turinys rodo, kad Wurzbachas buvo įsigilinęs į temą ir gerai ją išmanė (Ehegötzt 1986, 566). Išsamus leidinio pavadinimas (*Sprichwörter der Polen, historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichften der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slowenen, und verglichen mit ähnlichen anderer Nationen; mit beigefügten Originalen*)¹² nusako, kad pagrindinis dėmesys rinkinyje tenka posakiams lenkų kalba¹³, o kitų tautų nurodomos tik tokios pa-

¹² Liet. *Lenkų patarlės su istoriniais paaiškinimais, atsižvelgiant į įsimintiniausias lietuvių, rusinų, serbų ir slovėnų ir lyginant su panašiomis kitų tautų patarlėmis; kartu pateikiant ir originalus.*

¹³ Ehegötzt skaičiavimais, Wurzbachas pateikia apie 500 lenkiškų patarlių (Ehegötzt 1986, 567).

tarlės, kurios yra kuo nors įsidėmėtinos ar ypatingos arba panašios į lenkiškas. Tarp tų išskirtinių posakių patenka ir 93 lietuviškos patarlės, kurias, sprendžiant iš rinkinio paantraštės *Ein Beitrag zur Kenntniß slavischer Culturzustände*¹⁴, autorius taip pat priskiria slavų kultūriniam laukui. Rinkinio pavadinimas bei ši paantraštė liudija, kad Wurzbachą visų pirma domino kultūriniai ir istoriniai patarlių kilmės aspektai bei sąsajos. Tai patvirtina ir leidinio įvadas, kuriame Wurzbachas pristato savo tikslą – atskleisti vokiečių skaitytojui menkai ar visai nežinomus slavų liaudies kūrybos aspektus. Kaip rašoma knygos įvade, patarlių rinkinys turėjo būti autoriaus planuotos keturių tomų Lenkijos kultūros ir literatūros studijos dalis (Wurzbach 1852, IX)¹⁵.

Leidinio tikslą – atskleisti vokiečiams mažai pažįstamų tautų gyvenimo kultūrinius ir istorinius aspektus – atitinka ir pasirinkta knygos struktūra, t. y. patarlių išdėstymas teminiais skyriais. Rinkinyje yra keturi stambūs skyriai:

- *Hiftorische Sprichwörter*¹⁶ (3–93);
- *Kulturhistorische Sprichwörter*¹⁷ (99–173);
- *Sprichwörter, deren Ursprung in einer Volkssage oder in gewissen Eigenschaften einzelner Thiere zu suchen*¹⁸ (177–231);
- *Apophthegmata polonica. Denkwürdige Ausprüche berühmter Polen, Denk- und Reimprüche der Polen, Ruthenen, Lithauer, Slovenen und Serben*¹⁹ (235–334).

¹⁴ Liet. *Indėlis į slavų kultūros pažinimą*.

¹⁵ Dėl laiko stokos Wurzbachui šios idėjos realizuoti nepavyko (Mieder 2015, 19).

¹⁶ Liet. *Istorinės patarlės*, t. y. tokios, kurių kilmė susijusi su tam tikromis istorinėmis asmenybėmis ar įvykiais.

¹⁷ Liet. *Kultūros istoriją atspindinčios patarlės*, t. y. susijusios su papročiais.

¹⁸ Liet. *Patarlės, kurių kilmė siejama su liaudies pasakomis arba kokių nors gyvūnų savybėmis*.

¹⁹ Liet. *Įsimintini žymių lenkų posakiai bei kiti lenkų, rusinų, lietuvių, slovenų ir serbų pamokomi ir eiliuoti pasakymai*.

Abu viduriniai skyriai dar suskirstyti į smulkesnius poskyrius, sudarytus iš bendrą temą ar tos pačios rūšies pagrindinį veikėją turinčių patarlių (pvz., patarlės, kuriose veikia tam tikro luomo asmenys, gyvūnai, paukščiai, nelabieji ir pan.).

Sisteminis patarlių išdėstymas buvo gana paplitęs XIX a. pirmosios pusės patarlių ir posakių rinkiniuose: temiškai sugrupuotas ir vėliau išėjęs Wurzbacho parengtas vokiškų patarlių rinkinys, ir lietuviškų patarlių bei posakių pateikianti Františko Čelakovskio slavų patarlių rinktinė, kurios pavadinimas *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*²⁰ taikliai apibūdino romantikams būdingą požiūrį į kalbą kaip tautos dvasios, jos pasaulėjautos reiškęją ir tautos charakterio atspindėtoją. Vis dėlto Wurzbacho pasirinkta sistema remiasi ne kokiu nors vienu kriterijumi (pvz., tautos charakterio bruožais ar požiūriais į vieną ar kitą dalyką), bet yra mišri: dalis patarlių sugrupuotos pagal jų kilmės istorijas ir pateiktos chronologiškai pagal jų sąsajas su istorinėmis asmenybėmis (I skyrius), kita dalis – pagal jose minimus kokius nors objektus ar reiškinius (vietoves, realijas) (II skyrius), dar kitos grupuojamos pagal bendrą veikėją (III skyrius), o IV skyrius apskritai neturi jokio teminio jungiamojo elemento. Knygos įvade Wurzbachas mėgina pagrįsti savo sistemos pasirinkimą ir teigia, kad tokį išdėstymą lėmė pragmatinės priežastys: abėcėlės tvarka netinkanti svetimų kalbų patarlėms pateikti, nes kalbos nemokančiam skaitytojui būtų labai sunku susigaudyti, o kokia nors sistema, net jeigu ji ir nėra tobula, vis viena yra geriau negu jokios (Wurzbach 1852, VIII). Vis dėlto šis Wurzbacho pasiteisinimas menkai pagrįstas,

²⁰ František Ladislav Čelakovský 1852, *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. V Praze, V kommissí u Františka Řivnáče, <<https://archive.org/details/mudroslovnrodus01elgoog>>. Už mintį, kad Čelakovskio patarlių rinkinys gali būti lyginamas su Wurzbacho rinkiniu, dėkoju Prahos Karolio universiteto Baltistikos katedros profesoriui dr. Iljai Lemeškinui. Liet. *Slavų tautų išmintis patarlėse*.

nes pasirinktas patarlių pateikimo būdas vargu ar yra bent kiek patogesnis už abėcėlinį ir paieškos tikrai nesupaprastina. Tačiau jis atitinka kitą Wurzbacho tikslą, kurį jis mini įvade, – pateikti skaitytojui ne paprastą patarlių rinkinį, bet kultūrinių skaitinių knygą²¹, kurioje patarlės tiek pat svarbios, kiek ir tai, kas apie jas rašoma. Wurzbachas pakomentuoja ir sprendimą skirtingų kalbų patarles teikti ne pagal kalbas, bet grupuoti jas pagal teminį panašumą, pagrindu imant lenkų patarles. Tai esą padėjo išvengti kartojimosi, ypač todėl, kad dalis skirtingose kalbose vartojamų patarlių yra panašios savo reikšmėmis, nors čia pat priduriama, kad yra ir nemažai unikalių pasakymų, kurių neįmanoma niekur priskirti. Taigi, nors lyginamojo aspekto pats Wurzbachas neiškelia kaip galimo tikslo ar motyvo pasirinkti patarlių pateikimo sistemą, jo rinkinys vis dėlto turi ir komparatyvistinio darbo bruožų (plg. Mieder 2015, 19).

1.4. Rinkinio mikrostruktūra. Nagrinėjamas patarlių rinkinys (kaip 1.2 skyriuje minėta Wurzbacho parengta vokiečių patarlių rinktinė) nuo daugumos XIX a. pirmosios pusės patarlių rinkinių (jų buvo leidžiama nemažai²²) skiriasi ne tik patarlių išdėstymo tvarka, bet ir savo pobūdžiu bei vidine sandara. Wurzbachas pateikia ne paprastą patarlių ir jų atitikmenų kitose kalbose sąrašą (kaip, pavyzdžiui, yra daroma tais pačiais metais išėjusiame jau minėtame lyginamajame Čelakovskio rinkinyje), bet ir plačius patarlių kilmės ir vartojimo sferos komentarus bei kitokių su patarlėmis daugiau ar mažiau susijusių paaiškinimų. Kaip pažymi Ehegötz, Wurzbacho rinkinys mokslinėje literatūroje bene labiausiai vertinamas ne tiek dėl pačių patarlių ir

²¹ Įvade Wurzbachas rašo: ... *versuchte ich, meinem Buche ... den Charakter eines Volksbuches zu geben* (Wurzbach 1852, IX, pabraukta mano – L. P.). Terminu *Volksbuch* 'liaudies arba populiarioji knyga' nuo XVIII a. pabaigos buvo vadinamos įvairios populiariai parašytos skaitinių knygos, ir turiniu, ir kaina prieinamos plačiajai visuomenei.

²² XIX a. vokiškų patarlių rinkinių bibliografiją žr. Mieder 2015, 66–74.

posakių, kurių, palyginti su kitais to meto rinkiniais, nėra tiek jau daug, kiek dėl patarlių kilmės ir reikšmės bei vartojimo komentarų (Ehegötz 1986, 569)²³. Komentarų ir paaiškinimų apimtis siekia nuo vienos pastraipos iki keliolikos puslapių. Ypač plačiai komentuojami kai kurie pirmojo skyriaus posakiai, kurių kilmė susijusi su istorinėmis asmenybėmis ar faktais. Paskutiniame, ketvirtajame, skyriuje dauguma patarlių pateikiamos be komentarų arba komentarai yra trumpi.

Wurzbacho rinkinio straipsnį sudaro antraštinė ir aiškinamoji dalys. Antraštinėje dalyje pirmiausia nurodomas vokiškas aptariamos patarlės vertimas ir tik po jo – originali lenkiška forma. Kai kurių patarlių pateikiamas ne tik vertimas, bet joms parenkamas ir reikšme artimas vokiškas patarlės atitikmuo. Kartais antraštinei lenkiškai patarlei pateikiama ir kitų slavų kalbų patarlių ekvivalentų. Kiek rečiau Wurzbachas duoda ir į vokiečių kalbą išverstų ne slavų kalbų patarlių (prancūzų, italų, ispanų, anglų), o ketvirtajame skyriuje yra net išverstų persų ir kinų pasakymų. Antraštinių posakių vertimai į vokiečių kalbą yra sueiliuoti. Autorius teigia siekęs, kad vertimai būtų panašūs į tradicinius eiliuotus vokiškus posakius (vok. *Reimsprüche*), bet stengėsi išlaikyti ir originalo dvasią bei paprastumą (Wurzbach 1852, IX). Kaip pastebi Ehegötz, surimuoti yra ir posakių, kurie patys nėra eiliuoti, vertimai (Ehegötz 1986, 567). Tokios pastangos taip pat atitiko jau minėtą Wurzbacho sumanymą parengti veikalą, kuris būtų patrauklus skaityti.

Antraštinės straipsnio dalies struktūra išlaikoma tokia pati ir tada, kai aptariama ne lenkiška, bet kitos kalbos patarlė: pirmiausia nurodomas vokiškas patarlės vertimas, po jo eina patarlės vertimas į lenkų kalbą, o tada pateikiama patarlė originalo kalba. Dėl tokios patarlių išdėstymo tvarkos nėra iš karto

²³ Panašiai vertinamas ir kiek vėliau išėjęs Wurzbacho vokiškų patarlių rinkinys. Miederis pabrėžia, kad rinkinio išliekamąją vertę sudaro išsamūs patarlių paaiškinimai (Mieder 2015, 7).

aišku, ar straipsnis skirtas lenkų patarlei ir antraštinėje dalyje tėra pateikti jos atitikmenys kitomis kalbomis, ar nagrinėjama ne lenkų kalbos patarlė ir lenkų kalba pateiktas posakis tiesiog yra kitos kalbos patarlės vertimas. Pavyzdžiui, patarlės straipsnis nr. 53: *Es ift nicht Hund nicht Stuhl (Ni to pies, ni stolek sąkaty.) Neszum ne kiedaly* (140²⁴). Reikia skaityti toliau einančią aiškinamąją dalį, iš kurios paaiškėja, jog ji skirta lietuvių posakiui *nei šuo, nei kėdelė*, kuriuo apibūdinamas nepastovaus būdo žmogus.

Lietuviškos (kaip ir kitų nepagrindinių rinkinio kalbų) patarlės rinkinyje teikiamos dvejopai: jos gali būti antraštinės patarlės ir turėti savo atskirą aiškinamąją dalį ir gali būti pateiktos lenkiškos patarlės aiškinamajame straipsnyje kaip jo papildymas. Pastaruoju atveju lietuviškos patarlės pateikiamos nenuosekliai: kai kurios taip pat turi savo paaiškinimą, o kitos tik išverstos į vokiečių kalbą. Keturiuose teminiuose rinkinio skyriuose lietuviškos patarlės pasiskirsčiusios labai nevienodai. Pirmajame, istorinių patarlių skyriuje, jų pateikta tik dvi: *Taw wissi darbai prie Žemes* (15) ir *Kriok kajp Pruszu žalnierius* (64). Abi yra lenkiškų pasakymų aiškinamųjų straipsnių viduje. Antrajame, su kultūros istorija siejamų patarlių skyriuje, lietuviškų posakių yra daugiau – 14, iš jų 3 yra pateikti kaip antraštiniai straipsniai, 11 – straipsnių viduje. Trečiajame skyriuje yra 25 lietuviškos patarlės, iš kurių 8 pateiktos kaip antraštinės, 17 įterpta į lenkiškų arba lietuviškų antraštinių patarlių straipsnius. Daugiausia lietuviškų patarlių yra ketvirtajame skyriuje – 51, iš jų 23 pateiktos kaip antraštinės, o likusios 28 yra lenkiškų arba lietuviškų antraštinių pasakymų aiškinamųjų straipsnių viduje.

Sunku pasakyti, kokiais motyvais remdamasis rinkinio autorius sprendė, ar įtraukti pasakymą į antraštyną, ar pateikti jį kito pasakymo straipsnio viduje. Platesnių paaiškinimų pats

²⁴ Skaičius po patarlės žymi puslapį, kuriame ji pateikta Wurzbacho rinkinyje.

Wurzbachas įvade neteikia, išskyrus užuominą, kad skirtingų kalbų patarles grupavo pagal panašumą (Wurzbach 1852, VIII), o unikalias, niekur nepritampančias teikė atskirai (IX). Iš tiesų, kai kuriais atvejais galima spėti, kad motyvas įtraukti patarlę atskiru straipsniu buvo jos unikalumas ir atitikmenų kitose kalbose neturėjimas (pvz., atskirais straipsniais pateikti pasakymai *Szauk kajp kretingos wargonaj* (133), *Kawojes kajp kipszas sumg perkuna* (183)). Antra vertus, nemažai unikalių posakių liko neiškelta kaip antraštinių ir pateikta kitų patarlių straipsniuose (*Osska ne Galwizas, Merga ne Szeimyna* (205) – šį pasakymą pats Wurzbachas įvardija kaip grynai nacionalinį („ein rein nationales Sprichwort“)).

Nenuoseklumą atskleidžia ir mėginimas išsiaiškinti, kokiais principais remdamasis Wurzbachas įtraukė lietuviškas patarles į konkrečių lenkiškų patarlių aiškinamuosius straipsnius. Kartais motyvas gana suprantamas – tai patarlių reikšmės panašumas, kaip antai prie lenkiškos patarlės *I mucha ma zólć w sobie* (228) pateiktas lietuviškas pasakymas *Pereme Apwynoi Missa*, reiškiantis, kad ir saldžiausias dalykas gali apkarsti, ir geriausias žmogus supykti. Gana dažnai lietuviškos patarlės į aiškinamąjį straipsnį įtraukiamos ne dėl reikšmės, bet dėl veikėjų sutapimo. Pavyzdžiui, lenkiškos patarlės *Kiedy pies spi, żyd prisiega, pijany sie modli a bialogłowa placze, rzadko wierzyć trzeba* straipsnyje (210) pateikti trys lietuviški posakiai, kurių pagrindinis veikėjas – šuo: *Mazi Szunycei ir dideluss sujadrin* (210), *Ar tur Szu Gèdòs* (210) ir *Szun's Balsas ne eit i Dangu* (210), nors savo reikšme jie nė kiek nepanašūs į lenkišką patarlę. Kartais pakanka to, kad patarlės veikėjai yra tos pačios rūšies: lietuviškas posakis *Kajp giaguzy uzsirisz toms akiemis yzsirinka sau wira* (215) pateiktas lenkiško pasakymo apie varną *Wrona kracze – będzie deszcz* straipsnyje (215), arba jau minėtas pasakymas *Osska ne Galwizas, Merga ne Szeimyna* (205) pateiktas prie patarlės, kurios veikėjas – jautis: *Chłop bogaty ja byk rogaty* (205). Dar kitais atvejais lietuvišką pasakymą su lenkišku sieja bendra tema ar tiesiog kokia nors

asociacija, pvz., pasakymas *Minkssta prowa* (112) pateikiamas patarlės apie įstatymus *Ustawy jak pajęczyna, mucha ulgnie bąk je przebiję* straipsnyje (110) ir jų bendrumą sudaro teisinė tematika. Kai kurios aiškinamuosiuose straipsniuose pateiktos lietuviškos patarlės apskritai neturi jokio ryšio su antraštine lenkiška patarle ir įtrauktos į straipsnį dėl atsitiktinės asociacijos su kita lietuviška patarle, pateikta tame pačiame straipsnyje. Taip jau minėtame patarlės, kurios veikėjas yra šuo, straipsnyje atsirado lietuviška patarlė *Keikestis pro Burna isseit pro Nasi atlenda* (211), nes savo tema – barniai, blogi žodžiai – ji asocijuojasi su straipsnyje esančia kita, jau minėta, patarle *Szun's Balsas ne eit i Dangu* (210).

Dėl gana nenuoseklus ir nesisteminio, asociacijomis paremto lietuviškų patarlių pateikimo tikslinga jų paieška Wurzbacho leidinyje neįmanoma. Norint rasti lietuviškų patarlių, tenka ištiesai skaityti visus knygos straipsnius. Toks pateikimas atitinka Wurzbacho sumanymą parengti ne paprastą patarlių rinkinį, bet labiau įdomių skaitinių knygą, atveriančią vokiečių skaitytojui mažai pažįstamų slavų ir kitų tautų istorijos ir pasaulėvaizdžio aspektus. Visgi paiešką šiek tiek palengvina tai, kad lietuviškos (kaip ir lenkiškos bei kitų slavų kalbų) patarlės išspausdintos lotynišku šriftu ir šiek tiek išsiskiria iš gotikinio vokiško teksto, o jų vokiški vertimai pateikiami išretintu šriftu.

2. Lietuviškų patarlių reikšmių aiškinimas. Ne visos Wurzbacho rinkinyje pateiktos lietuviškos patarlės turi išsamius paaiškinimus. Vienos komentuojamos labai plačiai, kitos – visai neaiškinamos ir pateikiamos tik su vertimu į vokiečių ir lenkų kalbas. Ketvirtajame skyriuje pateiktos patarlės išverstos tik į vokiečių kalbą. Dauguma platesnių lietuviškų patarlių paaiškinimų yra pirmuose trijuose rinkinio skyriuose, o paskutiniame skyriuje gausu tokių patarlių ir posakių, kurie pateikti be jokių komentarų. Taip pat pasiskirstę ir lenkiškų patarlių paaiškinimai. Skirtingas patarlių pateikimas gali būti nuoroda į skirtingus jų šaltinius (žr. toliau).

Daugumos pirmuosiuose skyriuose pateiktų patarlių aiškinamųjų straipsnių struktūra panaši – pirmiausia nusakoma patarlės reikšmė ir jos vartojimo sfera ar apibrėžiama situacija, kurioje ji būtų tinkama vartoti. Pavyzdžiui, lenkiškos patarlės *Zadana sowę* straipsnyje (222) pateiktas lietuviškas posakis *Pasyputis kajp pelleda* (223), kuriuo lietuviai apibūdina išdidų ir pasipūtusių valdovą (*welches der Lithauer auf einen stolzen, hochmüthigen Gebieter anwendet*), o toliau aiškinama posakio kilmė, kuri siejama su šturpinančia naktį tyliai skraidančios pelėdos išvaizda. Analogiška yra daugumos paaiškinimų struktūra.

Wurzbacho pateiktų patarlių ir posakių kilmės ir reikšmės aiškinimai atrodo gana pagrįsti ir abejonių nekelia. Visgi keletu atvejų Wurzbacho pateiktos patarlių reikšmės versijos kiek skiriasi nuo tos pačios patarlės reikšmės aiškinimų kituose šaltiniuose. Sakykime, Brodovskio rankraštiniame žodyne esančios patarlės *Lietuwnininkam's prie Raumens, Kunnigams prie Kaulėlio (Mėfa dūk walgýt)* B 117, 195 reikšmė nurodyta taip: 'darbininkui nereikia patiekti subtilių patiekalų' (*Einem Arbeiter muß mann keine niedliche Speife Vorfetzen* B 117, 195). Pagal Onos Aleknavičienės interpretaciją, ši patarlė lietuvininką automatiškai prilygina būrams (arba vargšams ir darbininkams) ir išreiškia žemą lietuvių socialinę padėtį (Aleknavičienė 2014, 164). Wurzbachui, priešingai, patarlė *Liétuwninkams prie Ranmėns, o Kunnisgams prie Kauletê* (296) atrodo išreiškianti lietuvių panieką ponams, patarlės atsiradimo motyvu laikoma ne lietuvių menka savivertė, bet išdidumas ir pasipriešinimas išnaudojimui. Kitaip Wurzbachas aiškina ir patarlės *Taw wissi darbai prie Žemes* (15) reikšmę ir kilmę. Sprendžiant iš Brodovskio žodyne esančio paaiškinimo, ši patarlė reiškia, kad mažiems žmonėms nereikia daug lankstytis, kitaip tariant, ir jie turi tam tikrų priva-lumų (plg. B 116). Wurzbachas patarlę aiškina priešingai, neva ji išreiškianti lietuvių panieką mažo ūgio žmonėms (*Der Lithauer wieder behandelt kleine Leute mit Verachtung, weil kleine Menschen im Lande felten* (15)).

Kai kurie Wurzbacho patarlių komentarai neapsiriboja patarlės reikšmės, vartojimo sferos ir kilmės duomenimis. Kartais jie siekia plačiau: komentuojamas lietuvių tautos charakteris, gyvenimo būdas ar net fizinės lietuvių savybės. Iš šių komentarų susidaro įspūdis, kad Wurzbachas norėjo pateikti teigiamą lietuvių tautos paveikslą. Pavyzdžiui, Wurzbacho vaizduojami lietuviai išsiskiria geromis fizinėmis savybėmis: komentuojant patarlę *Kriok kajp Prūsų žalnierius* (62) rašoma, kad nuo gero gyvenimo ir alaus išsipūtęs prūsų kareivis galėjo sukelti šypseną lietuviams, kurie buvę liekni ir vikrūs (... *wohl geeignet waren dem leichtfüßigen, schlanken Lithauer ein Lächeln abzurufen* (62)). Kitur aiškinama, kad lietuviai paprastai esantys nemenko ūgio (*kleine Leute im Lande selten* (15)), todėl iš aukšto žiūrį į mažus žmones. Dar kitoje vietoje paminėta, kad lietuvių labai balti dantys (*Die Lithauer haben glänzend weiße Zähne* (314)).

Į patarlių reikšmės ir kilmės komentarus įterpta ir pastebėjimų apie lietuvių gyvenimo būdą. Prie pasakymo *Kai lunko Mazga issmozgė* (129) įrašyta pastaba, kad karna (*lunkas*) buvo labai svarbi lietuvių buityje; kitoje vietoje pasakojama, kad lietuviai anksčiau labai saugodavę molio puodus, nes šie buvę retenybė, ir apskudavę juos viela, kad taip greit nesudužtų (*Sie umflechten auch ihre Töpfe so sehr mit Drahtgewinde, daß man vor lauter Draht oft den Thon des Geschirrs kaum mehr sieht; es geschieht dieß um den Topf zu schützen*) – iš čia esą ir kilęs pasakymas *gina kaip puodą* (*Giuna kai Puda* (297)).

Kaip lietuvių savybę Wurzbachas iškelia pagarbų požiūrį į moteris, esą išreiškiamą posakiu *balta galwa* (256), kuriame žodis *baltas* reiškia 'išmintingas, supratingas'. Šis pasakymas pateikiamas patarlės *Moterisskas ilgas Rubas, trumpas Uimas* (256) straipsnyje, kuri, kaip teigia Wurzbachas, prieštarauja įprastiniam lietuvių požiūriui į moteris (*Doch steht dieses Sprichwort mit der Meinung, welche der Lithauer sonst vom Weibe hat, nicht im Einklange* (256)), išreikštam minėtuoju posakiu.

Laikydamosis romantizmo laikotarpiui būdingo požiūrio į senovę kaip į pagarbos vertą dalyką, Wurzbachas išryškina ir lietuvių tautos archajiškumą bei gryną, naujųjų laikų dar nesugadintą charakterį. Antai jau minėto pasakymo *pasipūtęs kaip pelėda* kilmė siejama su natūraliu ir šių laikų įtaką menkai patyrusiu lietuvių būdu (... *wohl zunächst in der Urthümlichkeit eines Volkes, das noch wenig störenden Einflüssen von Außen unterlag, zu suchen*). Lietuvis vadinamas *paprastu gamtos žmogumi* (*der schlichte Naturmensch* (213)). Lietuviškos patarlės *Aklas badas dunai esant* (287) aiškiniame lietuvių vadinami ūkiška ir nereiklia tauta (*ein wirtschaftliches, genügsames Volk* (287)). Tokiais jie esą buvę iki tol, kol nesusimaišė su kitomis tautomis (*so lange es sich nicht durch verschiedene Gattungen Nationen verbastardifiziert hatte* (287)). Iš patarlės *Mainai Warnams, Pridai Waikams* (279) daroma išvada, kad lietuvių nepasitiki prekyba ar mainais, bet linkę užsidirbti duoną savo rankų darbu.

Wurzbacho teigimu, lietuviams taip pat būdingas nacionalinis išdidumas ir savo vertės pajautimas – šios savybės išreikštos jau minėtomis patarlėmis *Staj! Jau Wokėtis issmannys kai Lietuwninks* (296) ir *Liētūwninkams prie Ranmēns, o Kunnisgams prie Kauletē* (296).

Kalbėdamas apie lietuviškas patarles Wurzbachas dažnai pabrėžia jų unikalumą ir originalumą, palyginti su kitų tautų patarlėmis. Komentaruose lietuviškoms patarlėms apibūdinti vartojami žodžiai *eigenthümlich, originell, rein national* (*savitas, originalus, grynai nacionalinis*).

Kai kuriuose komentaruose reiškiamas susižavėjimas dėl posakių taiklumo (*Diefer Vergleich ist ebenfo scharf als originell* (138), *obiges Sprichwort ist ein nicht unwitziger, treffender Vergleich* (140), *Dann hätte es wohl mit dem Spruche seine volle Richtigkeit*, (277)), pabrėžiamas mąstymo poetiškumas (*Welche Poesie in folchem Aberlauben!* (134)).

Wurzbacho kuriamą lietuvių tautos paveikslą koncentruotai atspindi ir patarlės *Gienis margs, zmogaus giwenims dar margiesnis*

(213) aiškinimas. Wurzbachas rašo, kad šioje lietuvių patarlėje, kad ir kaip paprastai ji skambėtų, slypi gili išmintis, išreikšta kaimo žmogaus akimis įprastu margo paukščio vaizdiniu, taikliai nusakančiu žmogaus gyvenimo tėkmę ir nepastovumą. Įdomiausių šios patarlės aiškinimo dalių sudaro 80 eilučių eilėraštis, kuris, Wurzbacho teigimu, gerai iliustruoja patarlės prasmes. Išnašoje Wurzbachas nurodo, kad eilėraštis perspausdintas iš anonimiškai išleisto poezijos rinkinio *Von einer verschollenen Königsstadt. Romantisches Gedicht vom Verfasser der Parallelen* (Wien: Pfautsch und Voß 1850, 249), bet neišduoda, kad jis pats ir yra šio rinkinio autorius, galbūt manydamas, kad anoniminis eilėraštis kaip patarlės iliustracija atrodys svariau negu jo paties parašytas kūrinys.

Eilėraščio lyrinis subjektas pasakoja apie jauną tvirtą lietuvių valstietį (*ein rüftiger Bauer* (213)), kurį atsitiktinai sutiko laive. Plaukdamas pro senų aukštų eglių mišką jaunuolis išvysta genį ir ima garsiai džiūgauti, šitaip patraukdamas eilėraščio veikėjo dėmesį. Veikėjo prašomas jaunas valstietis papasakoja, ką pagal lietuvių senolių išmintį reiškiančios margo genio spalvos: balta simbolizuoja nekaltą ir rūpesčių netemdomą vaikystę, auksinė – jaunystės džiaugsmus ir svajones, pilka – suaugusio žmogaus gyvenimo kovas, rūpesčius ir nusivylimus, žalia – viltį, kuri anksčiau ar vėliau užgęsta, o tai simbolizuoja juoda spalva. Šen bei ten išlendant raudona – tai simbolis žaizdų, kurias širdyje palieka gyvenimo negandos. Taigi eilėraštyje koncentruotai atspindimas Wurzbacho sukurtas lietuvių įvaizdis – gera fizinė būklė, artumas gamtai ir gili išmintis, atsiskleidžianti paprastos liaudies kūryboje. Šis eilėraštis – būdingas romantizmo poezijos pavyzdys, jame aukštinama iš senų laikų paveldėta protėvių išmintis ir brėžiamos gamtos ir žmogaus gyvenimo paralelės. Lietuvių literatūros istoriografijai minėtas eilėraštis įdomus ir dėl to, kad jame apdainuojamas lietuvis, reprezentuojantis romantinį žmogaus, nenutolusio nuo gamtos, idealą.

3. Kitokio pobūdžio lietuviška medžiaga. Wurzbacho rinkinyje pateikiama ne tik lietuviškų patarlių ir posakių, bet ir keletas kitokių lietuviškų elementų: mįslių, pavienių žodžių, frazių. Lenkiškos patarlės *Rączemu guz na brzuchu rośnie, a leniwemu na grzbiecie* (*Darbštuolio pilvas pūslėtas, o tinginio – nugara*) straipsnyje (273) aptariamas lietuviškas žodis *Supuwelis*, reiškiantis ‘tinginys’, mėginama paaiškinti jo etimologija, turinti panašumų su vokiečių kalba. Wurzbachas rašo, kad lietuviai tinginį (*den Faulen*, o pažodžiui išvertus *supuvusį*) lygina su bala ir dumbliu (*mit einer Pfütze, mit dem Schlamme*), o žodis *Supuwelis* esąs padarytas iš veiksmažodžių *supuwu* (*ich verfaule*) ir *puwu* (*ich faule*). Kaip šio žodžio antonimas čia pat pateikiamas kreipinys į mylimąjį *Mano Sakalėl’*, kuris esą simbolizuoja laisvę bei kilimą aukštyn, o tinginys liekąs voliotis purve ir pūti.

Pavienių žodžių reikšmės išverstos ir lietuviškų pasakymų *Dussas Penuksslas, Kur dussia megst, ten kunas tarpst* ir *Dussia idyus ir dumczei neissims* aiškinamajame straipsnyje (287–288). Wurzbachas išverčia atskirų šių posakių žodžių reikšmes ir taip mėgina paaiškinti patarlių prasmę. Tačiau ne visi aiškinimai atrodo pavykę. Sakykime, Wurzbachas teigia, kad posakyje *Kur dussia megst, ten kunas tarpst* žodis *dussia* reiškia skrandį, tad šis posakis reiškias ‘kur skrandžiui gerai, ten gerai ir visam kūnui’. Įprastą šio posakio reikšmę Wurzbachas vadina tik dar viena galima jo interpretacija. Ir priešingai, posakiui *Dussia idyus ir dumczei neissims* Wurzbachas, remdamasis jau kita žodžio *dussia* reikšme (‘siela’), sukuria naują reikšmę ‘minčių negali atimti nė didžiausias ponas’ (288).

Tarp patarlių yra patekusios ir dvi mįslės. Abi pateiktos ketvirtajame knygos skyriuje, tačiau ne kaip antraštiniai pasakymai, o lenkiškų pasakymų aiškinamojoje dalyje, pabrėžiant jų skirtingumą ar originalumą, palyginti su lenkišku antraštiniu posakiu. Vienu atveju tai – perfrazuota mįslė apie liežuvį, kurią Wurzbachas pateikia be originalo, tik išverstą į vokiečių kalbą. Po įvairių kalbų patarlių apie liežuvį Wurzbachas rašo, kad lie-

tuviai liežuvį gana originaliai vadina minčių tėvu, kuris guli byloje (*Der Vater der Gedanken (d. i. die Zunge) liegt in einer Pfütze* (292)). Apie tai, kad šis pasakymas – lietuviška mįslė (*Minčių tėvas klane guli*), Wurzbachas neužsimena. Kita mįslė pateikiama kaip kontrastas lenkiškam pasakymui apie dosnų žmogų, kuris kitam gali atiduoti paskutinį kąsnį. Lietuviai labai dosniu norintį atrodyti žmogų, dovanojantį nereikalingus, beverčius daiktus, linkę lyginti su varnalėša, kuri savo „dovanas“ dalija ir neprašyta: *Stow do nila lauko Galle, kurs ateis dam dust* (323).

Rinkinyje taip pat pateikta viena į vokiečių kalbą išversta lietuvių liaudies daina (221–222). Ji yra lenkiškos patarlės *Wrona kracze będzie deszcz* straipsnyje (216), kuris skirtas paukščiams ir jų simbolikai įvairių tautų liaudies kūryboje aptarti. Straipsnio gale pateikiamos lietuvių dainos veikėjai yra įvairūs gyvūnai, įkūnijantys tam tikras žmonių savybes. Originalo kalba daina neteikiama (apie dainos kilmę žr. toliau).

4. Šaltiniai. Wurzbacho rinkinys iš panašaus pobūdžio to meto darbų išsiskiria ir tuo, kad jame pateiktas išsamus naudotų šaltinių sąrašas. Šaltinių sąrašo pateikimas tokia rinkinyje tuo metu buvo naujovė, sietina su Wurzbacho kaip bibliotekininko patirtimi ir veikla Lembergo universitete (Ehegötz 1986, 566). Šaltiniai pateikti atskirai kiekvienai kalbai ir lydimi trumpų Wurzbacho komentarų. Prie lietuviškų patarlių šaltinių nurodytas tik vienas – tai Adomo Jucevičiaus 1840 m. Vilniuje išleistas rinkinys *Przysłowia ludu litewskiego*²⁵, kuriame pateikiamos lietuvių patarlės su išsamiais paaiškinimais. Wurzbachas teigia, kad šiuo nedideliu, bet įdomiu rinkinėliu jis „stropiai naudojosi“ (XIV). Jucevičiaus pavardė kelis syk paminėta ir pačiame rinkinyje, 169 (cituojamas Jucevičiaus pateiktas elgetos aprašymas) ir 224 puslapiuose (patarlės *Yszmintings kaip Zaleskie gandr*

²⁵ Ludwig Adam Jucewicz 1840, *Przysłowia ludu litewskiego*, Wilno: Marcinowski, <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10701676-7>>.

straipsnyje). Palyginus abu rinkinius nesunku įsitikinti, kad Jucevičiaus leidiniu iš tiesų naudotasi: ne tik perrašytos patarlės ir posakiai, bet perimti bei iš lenkų kalbos į vokiečių išversti ir jų paaiškinimai. Kai kurie paaiškinimai perimti beveik be pakeitimų ir neleidžia abejoti, kad naudotasi būtent minėtu šaltiniu, plg. pasakymų *Adsyliip kajp Warniu warps Lukszke* (134) (Jucevičiaus nr. XIII, 28–29), *Wokicziu Siunstynis* (128) (Jucevičiaus nr. XL, 114–115), *Neziurek par skily, bet pamatisy welny* (182) (Jucevičiaus nr. XLII, 117–118), *Ar deszyni ar kajri wistaj gieraj ira* (277) (Jucevičiaus nr. XLIII, 118–119) ir kt. straipsnius. Vis dėlto daugumą Jucevičiaus paaiškinimų Wurzbachas vertė ne pažodžiui, juos trumpino, kai ką perfrazavo ar sukeitė vietomis, prie kai kurių pridėjo ir savų komentarų. Nesilaikoma ir Jucevičiaus patarlių išdėstymo eilės, kai kurių Jucevičiaus rinkinyje atskirais straipsniais pateiktų patarlių paaiškinimai sutraukti į vieną (pvz., Jucevičiaus posakiai nr. XXXVI *Ubaga terba* (84) ir nr. XXXVII *Pasylejda kaip ubaga wotagas* (86) Wurzbacho rinkinyje pateikti viename lenkiškos patarlės straipsnyje, o jų paaiškinimai – susieti (168)). Jucevičiaus rinkinyje posakių paaiškinimai paprastai turi tokią struktūrą: pirmiausia nušviečiama posakio atsiradimo istorija, o paskui apibūdinama situacija, kurioje pasakymas gali būti vartojamas. Wurzbachas sistemingai sukeičia šias dvi dalis vietomis – pirmiausia aprašo, kokioje situacijoje tas ar kitas posakis gali būti vartojamas, o tada išdėsto kilmės istoriją. Daugumą plačių Jucevičiaus paaiškinimų Wurzbachas pateikė glausčiau, sutrumpindamas ir atmesdamas kai kurias detales. Tai aiškiai matyti palyginus pasakymų *Neszum ne kiedaly* (140) (Jucevičiaus nr. XVI, 35–36), *Kawojes kajp kipszas sumg perkuna* (183) (Jucevičiaus nr. XI, 25), *Oszmienu bajoras* (107) (Jucevičiaus nr. XXXVIII, 107) paaiškinimus. Antra vertus, prie kai kurių perimtų patarlių paaiškinimų Wurzbachas pridūrė medžiagos ir iš kitų – ir tekste įvardytų, ir neįvardytų – šaltinių. Štai iš Jucevičiaus perimtos patarlės

Schnipszt kajp żaltis be wozkos piena (195) (Jucevičiaus nr. VIII, 21) paaiškinimas neapsiriboja vien Jucevičiaus medžiaga. Apie patarlės atsiradimą pasakojama legenda, kurios Jucevičiaus rinkinyje nėra, o pasakojimo pabaigoje nurodomas šaltinis *Guagnin* (195). Ši pavardė – italų kilmės lenkų istoriko Alessandro Guagninio (lenk. Aleksander Gwagnin), parašiusio istorinį veikalą *Sarmatiae Europaeae descriptio*, išėjusį Krokuvoje 1578 m. Minėtas veikalas čia veikiausiai ir cituojamas.

Kai kur Wurzbachas prie Jucevičiaus paaiškinimų yra pridūręs ir vieną kitą žodį ar sakinį nuo savęs, pavyzdžiui, pateikęs komentarų apie lietuviškų patarlių originalumą. Keliose vietose galima įtarti, kad Wurzbachas specialiai kiek kitaip sudėjo teksto akcentus, kad tekstas įgytų autoriui reikalingesnę prasmę: pavyzdžiui, aiškindamas patarlės *By wokitys balsa żmogaus ne suprant* kilmę Jucevičius rašo, kad dar ir šiandien kai kur Lietuvoje išsilaikęs tikėjimas, jog vokiečiai nemoką jokios kalbos (*powszechnie kiedyś było u ludu Litewskiego mniemanie, które i teraz gdzie nigdzie się zachowało, iż Niemcy żadnej mowy nie mają* (Jucewicz 1842, 18)). Wurzbachas šį aiškinimą perėmė, bet jį kiek sustiprino, praleisdamas žodžius *kai kur* ir sakydamas, kad toks įsitikinimas tarp paprastų žmonių Lietuvoje yra vyraujantis (*Noch heut zu Tage herrscht unter dem gemeinen Volke in Lithauen der Glaube, als hätte der Deutsche keine Sprache* (127)).

Iš palyginimo su Jucevičiaus rinkiniu paaiškėja ir eilėraščio apie genio spalvų prasmę kilmė. Spalvų simbolikos paaiškinimų būta jau Jucevičiaus rinkinyje, o Wurzbachas juos išvertė į vokiečių kalbą ir suteikė poetinę formą.

Vis dėlto, nors Wurzbachas teigia Jucevičiaus rinkiniu naudą, labai išsamiai, jis iš 44 čia buvusių pasakymų paėmė tik 26. Praleisti daugiausia tokie posakiai, kurie susiję su konkrečiomis geografinėmis vietovėmis ar vardais, įvairūs palyginimai, pvz.: *Żmudzin śpiewak* (*Żemajtis kukutis*), *Lepiej bydź parobkiem u Hurczyna* (*Gieriaus pas Hurczyna buty bernu*), *Telszewski*

bibosz (Telsiun plumpys), Rosieńska Magdalena (Rasejniu Magdy) ir pan. Reikia manyti, kad Wurzbachui atrodė, jog tokių su konkrečiais pavadinimais ar įvykiais susijusių pasakymų paplitimas bus gana siauras, todėl nepaėmė jų į savo rinkinį.

Likusių 67 Wurzbacho skelbiamų patarlių šaltiniai kol kas nėra plačiau ištirti. Iš kai kurių požymių, kaip antai, komentarų apimties, galima spręsti, kad šiuose šaltiniuose (ar šaltinyje) nebuvo tokių plačių reikšmės ir kilmės paaiškinimų kaip Jucevičiaus rinkinyje. Taip pat galima spėti, kad kitą arba kitus šaltinius Wurzbachas naudojo vėliau negu Jucevičiaus rinkinį, nes patarlės, kurios yra ne iš pastarojo rinkinio, įprastai pateikiamos kitų patarlių aiškinamųjų straipsnių pabaigoje arba sudaro atskirus nedidelius, plačių paaiškinimų neturinčius straipsnius (ypač IV skyriuje). Tai netiesiogiai patvirtina ir Wurzbacho pateikta patarlė *Auksstas Dangus ne iskopi, druta Zeme ne itendi* (268), kuri paimta ne iš Jucevičiaus, nors Jucevičiaus rinkinyje panaši patarlė irgi yra ir turi platų straipsnį (XXX. *Dangus auksztaj – ant ziames kiet* (59)). Jeigu Wurzbachas abu šaltinius būtų naudojęs vienu metu arba kitas šaltinis būtų naudotas anksčiau negu Jucevičiaus rinktinė, Wurzbachas tikriausiai būtų pastebėjęs šią paralelę ir abi patarles susiejęs. Tai neįvyko, todėl, galima spėti, kad Wurzbachas iš pradžių į būsimą knygą sudėjo viską, ką buvo persirašęs iš Jucevičiaus, vėliau medžiagą pildė iš kito šaltinio, bet Jucevičiaus rinkinio tuo metu po ranka nebeturėjo. Kas buvo tas kitas šaltinis ar šaltiniai ir kaip Wurzbachas jais naudojosi, jau kito tyrimo tema.

Dar vienas Wurzbacho šaltinis neabejotinai buvo jau minėtas XVI a. istoriko Guagninio veikalas. Patarlės *Schnipszt kajp žaltis be wozkos piena* straipsnyje (195) Guagninis minimas du kartus, pateikta šio istoriko tiesioginė lotyniška citata, kurioje kalbama apie žalčių garbinimą. Tame pačiame straipsnyje, komentuojuo patarlę *Uzdeg żalcze zwaki o susirinks żaltej* (196), minimas ir XIX a. istorikas Teodoras Narbutas bei jo veikalas *Dzieje Sta-*

*rożytnie Narodu Litewskiego*²⁶. Narbutas minimas ir atitinkama-
me Jucevičiaus straipsnyje, todėl, galima manyti, kad nuorodą
Wurzbachas perėmė iš Jucevičiaus. Visgi tokiai nuomonei prieš-
tarauja faktas, jog Jucevičius, aiškindamas patarlę, kalba apie
senovės lietuvių vandenų dievą Atrimpą, o Wurzbacho tekste
minėtas dievas vadinamas Potrimbu. Tai rodo, jog Wurzbachas
naudojo dar ir kitą šaltinį, kuriame galėjo rasti kitokią šio vardo
formą. Šaltinis galėjo būti ir jau minėtas Narbuto veikalas, nes
šiam veikalui esančiame Atrimpui skirtame straipsnyje (24–26)
paminėta ir kita šio vardo versija – *Patrimpos* (Narbutt 1835,
25), kuri nuo Wurzbacho varianto skiriasi viena raide. Vis dėlto
Wurzbacho knygoje pateikta ir minėtos dievybės pavadinimo
„etimologijos“ versija, kurios nėra nei Jucevičiaus, nei Narbu-
to veikaluose. Wurzbachas teigia, kad filologai vardą *Potrimbos*
sieja su lenkų *potrzeba*, reiškiančiu ‘poreikį’ (*von den Philolo-
gen abgeleitet vom Potrzeba, das Bedürfnis* (196)). Viena vertus,
tai gali būti interpretuojama kaip nuoroda į dar kokį nors kitą
Wurzbacho šaltinį. Antra vertus, rodo, kad Wurzbachas nemo-
kėjo lietuviškai, nes būtų suabejojęs sąsajos tarp lenkiško žodžio
ir senovės baltų dievų vardo tvirtumu.

Narbuto pavardė Wurzbacho rinktinės tekste paminėta ne
kartą. Narbutas nurodomas kaip šaltinis, pateikiant jau minėtą į
vokiečių kalbą išverstą lietuvių liaudies dainą (221–222). Wurz-
bachas teigia šią dainą paėmęs iš Narbuto, kuris perėmęs ją iš
Liudviko Rėzos dainų rinkinio (222)²⁷. Pastaba ne tik patvirtina,
kad Wurzbachas naudojosi Narbuto veikalu apie lietuvių mito-
logiją, bet ir rodo, kad buvo girdėjęs apie Rėzą bei jo liaudies
dainų rinkinį. Minėtina, kad Narbuto veikalas, kalbant apie lie-
tuvių mitologiją (24), pateikiamas tik lenkiškas minėtos dainos

²⁶ Narbutt Teodor 1835, *Dzieje starożytnie narodu litewskiego*. T. 1,
Mitologia litewska, Wilno: A. Marcinkowski.

²⁷ Ludwig Rhesa 1825, *Dainos oder littauische Volkslieder*, Königsberg.

tekstas. Taigi kyla klausimas, ar Wurzbachas vokišką dainelės vertimą persirašė tiesiogiai iš Rėzos, ar iš lenkų kalbos išvertė tekstą pats. Patikrinus Rėzos dainų rinkinį ir suradus atitinkamą dainą²⁸ paaiškėja, kad Wurzbachas į Rėzos rinkinį nežiūrėjo ir greičiausiai savo skelbiamą dainą išvertė iš Narbuto lenkiškos versijos. Žvilgsnis į Rėzos rinkinį padėjo atskleisti ir dar vieną nedidelę kalbinę painiavą, kurios Wurzbachas būtų galėjęs išvengti, jeigu būtų atsivertęs Rėzos rinktinę ir susiradęs atitinkamą dainą. Pasirodo, Narbuto ir pagal jį Wurzbacho cituojama daina yra ne lietuvių, o latvių liaudies kūrinys, kurį Rėza pastabose pateikia kaip analogą dainai „Vilko Swodba“²⁹. Taigi, nekritiškai perimdamas Narbuto medžiagą, Wurzbachas pateikė ne visai tikslų žinių apie lietuvių folklorą.

5. Baigiamosios pastabos. Austrų rašytojo ir biografo Constanto von Wurzbacho lenkų ir kitų slavų kalbų patarlių rinkinyje skelbiamos 93 lietuviškos patarlės ir posakiai yra reikšmingas faktas lietuvių paremiografijos istorijai. Patarlės pateiktos laikantis nevienalytės sistemos, todėl jų paieška tekste yra sudėtinga. Toks pateikimo principas atitinka rinktinės koncepciją – ji parengta kaip skaitinių knyga, kurios akcentas yra ne patarlių ir posakių gausa ar skirtingų kalbų patarlių palyginimas pagal temas, bet platus patarlių reikšmės ir kilmės paaiškinimai.

Tam tikri lietuviškų patarlių paaiškinimų aspektai formuoja teigiamai nuspalvintą, išdidžios ir archajiškos, naujųjų laikų nesugadintos lietuvių tautos paveikslą. Toks lietuvių vaizdavimas atspindi XIX a. pradžiai būdingas romantines idėjas – tikėjimą kalbos ir tautos charakterio sąsaja, tautos ir kalbos archajiškumo bei apskritai praeities idealizavimą.

²⁸ Narbuto knygoje nurodytas klaidingas Rėzos rinkinio puslapis: ši daina yra ne 342–343, bet 313–314 puslapiuose, kur pateikiami dainų komentarai. Gali būti, kad tai ne Narbuto apsirikimas, o spaustuvės klaida.

²⁹ „Ein ähnliches Volkslied, in welchem die Thiere die Rollen bei der Hochzeit übernehmen müssen, findet sich auch im Lettischen, welches ich hier zur Vergleichung hersetze“ (Rhesa 1825, 313).

Wurzbacho rinkinys parengtas naudojantis kitų autorių veikalais, dalį kūrėjų (Jucevičių, Guagninį, Narbutą ir netiesiogiai Rėzą) Wurzbachas įvardija knygos tekste. Vis dėlto didesnė patarlių dalis yra surinkta iš kitų, Wurzbacho nenurodytų šaltinių, kurių paieška bus tęsiama.

Literatūra

Aleknavičienė Ona 2014, *Jokūbo Brodovskio patarlių, priežodžių ir mįslių rinkinys „Litauische Sprichwörter und Rätsel“: monografija, kritinis leidimas su faksimile ir indeksais*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Brodovskis Jokūbas 2009, *Lexicon Germanico-Lithvanicom et Lithvanico-Germanicom: rankraštis XVIII amžiaus žodynas*. Parengė Vincentas Drotvinas, 3 t., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Čelakovský František Ladislav 1852, *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*, V Praze, V kommissí u Františka Řivnáče. Prieiga internete: <<https://archive.org/details/mudroslovnrodus01elgoog>>.

Ehegötz Eva 1986, Die polnische Sprichwörtersammlung des C. Wurzbach, *Zeitschrift für Slawistik* 31, 565–570.

Glossy Karl 1910, Wurzbach-Tannenber, Constant Ritter von, *Allgemeine Deutsche Biographie*. Prieiga internete: <<http://www.deutschebiographie.de/pnd119532522.html>>.

Grigas Kazys 1987, *Patarlių paralelės*, Vilnius: Vaga.

Jucewicz Ludwig Adam 1840, *Przysłowia ludu litewskiego*, Wilno: Marcinowski. Prieiga internete: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10701676-7>>.

Lebedys Jurgis 1956, *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII amžiuje*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.

Mieder Wolfgang 2015, Vorwort, *Constant von Wurzbach. Historische Wörter, Sprichwörter und Redensarten*, Hildesheim: Olms, 7–86.

Narbutt Teodor 1835, *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, t. 1, *Mitologia litewska*, Wilno: A. Marcinkowski.

Rhesa Ludwig 1825, *Dainos oder littauische Volkslieder*, Königsberg.

Wander Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.) 1867–1880, *Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk*, t. 1–5, Leipzig: F. A. Brockhaus.

Wurzbach Constant von 1852, *Die Sprichwörter der Polen historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slovenen und verglichen mit ähnlichen andrer Nationen; mit beigefügten Originalen. Ein Beitrag zur Kenntnis slavischer Culturzustände*, Wien: Pfausch und Voss. Prieiga internete: <https://archive.org/details/bub_gb_RhbqLwN9v9wC>.

Wurzbach Constant von 1890, *Biographisches Lexikon für das Kaiserthum Österreich* 59, Wien: Hof- und Staatsdruckerei, 18–23. Prieiga internete: <<http://www.literature.at/viewer.alo?objid=12543&viewmode=fullscreen&rotate=&scale=3.33&page=1>>.

Wurzbach-Tannenberg, Constant Ritter von. Prieiga internete: <<http://kulturportal-west-ost.eu/biographien/wurzbach-tannenberg-constantin-ritter-von-2>>.

[Wurzbach, Constant von] 1846, *Polnische Sprichwörter. Erläutert und mit ähnlichen andrer Nationen verglichen*, von W. Constant, Lemberg: Stockmann. Prieiga internete: <https://archive.org/details/bub_gb_fpwWAAAAYAAJ>.

LITAUISCHE SPRICHWÖRTER UND IHRE BEDEUTUNGS-
INTERPRETATIONEN IN DER SPRICHWÖRTERSAMMLUNG
CONSTANT VON WURZBACHS *SPRICHWÖRTER DER POLEN
HISTORISCH ERLÄUTERT, MIT HINBLICK AUF DIE
EIGENTHÜMLICHSTEN DER LITHAUER...* (1852)

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag behandelt die Sammlung polnischer und anderer slawischer Sprichwörter *Die Sprichwörter der Polen historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slovenen und verglichen mit ähnlichen andrer Nationen*. In der Sammlung wurden unter anderem 93 litauische Sprichwörter veröffentlicht. Der Verfasser dieser Sammlung ist der berühmte österreichische Biograph Constant Ritter von Wurzbach-Tannenberg, Autor des 60-bändigen *Biographischen Lexikons des Kaisertums Österreich* (1856–1891) sowie zahlreicher weiterer kulturhistorischer Schriften. Bei dieser Sammlung handelt es sich um die erste Publikation litauischer Sprichwörter in einer deutschsprachigen Sprichwörtersammlung. Zum einen trug die Veröffentlichung litauischer Sprichwörter direkt zur

Verbreitung der Kenntnisse vom litauischen Volk, seiner Sprache und Kultur bei. Zum anderen hatte die Publikation indirekt als Vermittler gedient: aus diesem Werk sind litauische Sprichwörter in die große Sprichwörtersammlung Karl Wanders gelangt, von wo aus sie einem noch größeren Lesepublikum zugänglich geworden sind. Die thematisch geordnete Sammlung von Wurzbach zeichnet sich dadurch aus, dass den Sprichwörtern Erklärungen beigegeben werden, die nicht nur ihren Ursprung und Gebrauch kommentieren, sondern auch meistens positive Urteile des Verfassers über ihren Inhalt und Witz oder über das litauische Volk insgesamt enthalten. Im Aufsatz wird die Präsentationsweise der Sprichwörter analysiert und auf die Struktur sowie einige inhaltliche Besonderheiten der Bedeutungserklärungen eingegangen. Außerdem wird das Verhältnis der litauischen Sprichwörter zu der im Literaturverzeichnis angegebenen Quelle, der polnischsprachigen Sammlung litauischer Sprichwörter von Adam Jucewicz (1840), besprochen und festgestellt, dass neben dieser Quelle Wurzbach noch mindestens eine weitere Sprichwörtersammlung benutzt haben soll. Ihre genaue Bestimmung steht allerdings noch aus.

ON THE EXPLANATIONS OF THE MEANINGS
OF LITHUANIAN PROVERBS IN CONSTANT
VON WURZBACH'S COLLECTION *SPRICHWÖRTER
DER POLEN HISTORISCH ERLÄUTERT, MIT HINBLICK
AUF DIE EIGENTHÜMLICHSTEN DER LITHAUER...* (1852)

Summary

This article focuses on the collection of proverbs, titled *Die Sprichwörter der Polen historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slovenen und verglichen mit ähnlichen anderer Nationen* (1852), which comprises, among many Polish and other Slavonic proverbs, 93 Lithuanian sayings. The collection was assembled by the Austrian writer and famous biographer Constant Ritter von Wurzbach-Tannenberg, who is mostly known as the sole compiler of the 60-volume reference book *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich* (1856–1891) as well as the author of various texts dealing with different aspects of cultural history. The given collection of proverbs represents the first printed publication of Lithuanian proverbs in

a German book (apart from the lexicographical sources), through which they have made their way into the eminent proverb collection of Karl Wander, the largest comparative proverb collection of the 19th century in the German language, and thus became accessible to an even larger reading public. The proverbs in Wurzbach's collection are grouped on the basis of thematic key notions. Most of the proverbs are supplied with a large explanatory part, which makes this collection so unique. The explanations not only provide information about the meaning, origin and use of proverbs, but also convey a rather positive attitude of the author concerning their content, wit and the image of Lithuanians as a whole. The current article analyzes the way Wurzbach presents Lithuanian proverbs, explains their meanings and, following the Romantic idea of the natures of nations being represented in their languages, makes suggestions about the Lithuanian character. Furthermore, in this article, special attention is given to the sources of the Lithuanian proverbs. One of the sources that Wurzbach mentions in the introduction to his book is the collection of Lithuanian proverbs in the Polish language by Adam Jucewicz (1842). The research shows, however, that this source can only account for about one third of all Lithuanian proverbs in Wurzbach's collection. The historical works of Theodor Narbutt, also mentioned in Wurzbach's collection, could not have served as a source for more than one or two sayings, either. The question of other sources of Lithuanian proverbs in the Wurzbach collection requires yet some further study.